

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

УДК 351.72:338.27

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ЯК ЕКОНОМІЧНА КАТЕГОРІЯ: ОГЛЯД НАУКОВИХ ПУБЛІКАЦІЙ

DOI 10.30838/ P.ES.2224.290819.5.567

JEL: A10, B00, E00

Лопатка К. А.,
Шаранова Ю. Г.

Придніпровська державна академія будівництва та архітектури, м.Дніпро

У статті наведено аналіз основних трактувань категорії «економічна безпека». Кожна група вчених концентрує увагу на певних процесах. Необхідність забезпечувати свою безпеку людство відчувало постійно. Однак термін «економічна безпека» став використовуватися нещодавно. У статті представлено визначення економічної безпеки не тільки низки вчених-економістів, а й проаналізовані офіційні документи: Конституція України та наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України». За результатами аналізу автора встановлено, що економічна безпека безпосередньо пов'язана зі станом стабільності держави та знанням закону. У статті зазначено, що в Україні на даний час немає жодного органу, який би був зосереджений на забезпеченні національної безпеки та такого головного її компонента як, наприклад, економічна безпека. У статті висвітлено актуальність і необхідність забезпечення економічної безпеки. Сьогодні це набуває величезного стратегічного значення як з позиції діяльності окремо взятого підприємства, так і в більш глобальних масштабах - функціонування регіонів і держав. Визначено основні критерії економічної безпеки при дослідженні категорії «економічна безпека» в економічній науці. Описано відмінність понять «національна безпека» та «економічна безпека». Визначено, що економічна безпека є однією з основних складових національної безпеки та посідає одне з провідних місць у системі забезпечення національної безпеки України. Зазначено, що під критерієм економічної безпеки розуміється частина національної безпеки, яка тісно взаємопов'язана з її іншими складовими і є основою забезпечення таких елементів як військова, політична, соціальна, екологічна, технологічна, інформаційна та інші. За звичайних обставин економічні загрози є зворотною стороною економічного виграшу від діяльності в умовах ринкової конкуренції. Досліджено ключові фактори, що впливають на економічну безпеку. Сформовано узагальнене трактування поняття «економічна безпека» як синтез проаналізованих тлумачень.

Ключові слова: економічна безпека; національна безпека; економіка; світова економіка; підхід; категорія; визначення

UDC 351.72:338.27

ECONOMIC SECURITY AS AN ECONOMIC CATEGORY: REVIEW OF SCIENTIFIC PUBLICATIONS

DOI 10.30838/ P.ES.2224.290819.5.567

JEL: A10, B00, E00

**Lopatka K.,
Sharanova U.***Pridniprovska State Academy of Civil Engineering and Architecture, Dnipro*

The analysis of main definitions of the category «economic security» has been presented in the paper. Each group of scientists focuses on certain processes. However, the term «economic security» is new enough. Economic security definition that has been made by scientists in the field of economics has been declared in the article. The following official documents were analyzed: Constitution of Ukraine, Order of the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine «On Approval of Methodological Recommendations for Calculating the Level of Economic Security of Ukraine». According to the results of the author's analysis it is determined that economic security is directly related to the state of stability of the state and knowing the law. It has been stated that in Ukraine there is currently nobody that would functionally concentrate on ensuring national security and its main component, such as economic security. The relevance and necessity of providing economic security are reflected in the article. It has a huge strategic importance both from the activity position of separately taken enterprise, and in a global scale – functioning of regions and states. The basic criteria of economic security are considered. The difference of «national safety» and «economic security» concepts is described. It has been established that economic security is one of the main components of national security. It occupies one of the leading places in the system of providing national security of Ukraine. It has been stated that the criteria of economic security is the part of national security which closely interconnects with its other components and is a basis of providing such elements as military, political, social, ecological, technological, information and others. Under the normal circumstances, economic threats are a reverse side of economic gain and the usual condition of activity in a market competitive environment. The key factors that affect the economic security have been investigated. The generalized interpretation of the term «economic security» as a synthesis of the analyzed interpretations is formed.

Keywords: economic security; national security; economy; world economy; approach; category; definition

Актуальність. В умовах ринкової трансформації на перший план виходить цілий комплекс проблем, одним з яких є забезпечення економічної безпеки України. Особливу актуальність вона отримує в умовах глобалізації, що посилюється у зв'язку з активним залученням України в міжнародні політичні і економічні процеси.

Нині забезпечення параметрів економічної безпеки є гарантом незалежності країни, визначає можливість проведення самостійної економічної політики, а також формує передумови для досягнення стійкого розвитку в умовах глобалізації сучасного світового господарства.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Проблема економічної безпеки держави на сьогодні достатньо вивчена в Україні, проте ще не визначений єдиний підхід до трактування основних понять. Досить широко ця проблема знайшла відображення у працях таких науковців: І. Бінько, В. Богачова, І. Богданова, В. Богомолова, М. Ващекіна, М. Єрмошенко, В. Кір'янова, Г. Козаченко, О. Ляшенко, В. Мутріяна, Е. Олейнікова, Г. Пастернак-Таранущенко, В. Пономарьова, В.Ткаченко, В. Шлемко та інші. У працях цих учених висвітлені особливості визначення сутності та складових економічної безпеки держави. Нині в жодному офіційному документі державного рівня немає чіткого визначення економічної безпеки, тому питання яке ж визначення є найбільш доцільним і містким досі відкрите.

Метою роботи є розгляд сутності категорії «економічна безпека» та виявлення основних підходів у розумінні цього поняття.

Виклад основних результатів дослідження. Одними із визначальних аспектів успішної та прибуткової діяльності підприємства є забезпечення його економічної безпеки, що залежить від обсягу і джерел його ресурсної бази та політики управління доходами та витратами.

Економічну безпеку розглядають як економічну категорію, що характеризує такий стан економіки, при якому забезпечуються сталий економічний розвиток, оптимальне задоволення суспільних потреб, раціональне управління, захист економічних інтересів на національному та міжнародному рівнях [19].

«Економічна безпека» як економічна категорія відносно недавно стала використовуватися у вітчизняній економічній літературі. Це пов'язано, в першу чергу, з відсутністю використання такого ж, або аналогічного цьому поняття в економічній теорії за кордоном, де більшого поширення набув термін «національна безпека». Термін «економічна безпека» в США став широко використовуватися в період великої депресії. Указом президента США Ф. Д. Рузвельта в 1934 році

був створений Федеральний комітет з економічної безпеки. Це не означало виділення «економічної безпеки» в окрему економічну категорію. Створений комітет займався «економічною безпекою» окремих осіб, а саме боротьбою з безробіттям. Поняття «economic security» в англійськомовних країнах і сьогодні використовується переважно в первісному сенсі як захищеність приватних осіб і домогосподарств від різкого погіршення фінансового становища.

Категорія «національна безпека» ширше категорії «економічна безпека»: вона включає оборонну, інформаційну, екологічну, енергетичну безпеку та ін. При дослідженні категорії «економічна безпека» в економічній науці важливу роль відіграє встановлення основних критеріїв та індикаторів економічної безпеки. Під критерієм економічної безпеки розуміється оцінка стану економіки з точки зору забезпечення економічної безпеки, а саме, оцінка:

- ресурсного потенціалу та можливостей його розвитку;
- рівня ефективності використання факторів виробництва (праці, капіталу, природних ресурсів);
- конкурентоспроможності економіки;
- цілісності економічного простору;
- економічного суверенітету, незалежності;
- соціальної стабільності.

Згідно з Конституцією України, поряд із захистом суверенітету і підтриманням територіальної цілісності, головними функціями нашої держави виступають забезпечення економічної та інформаційної безпеки [11]. Зазначене положення Конституції України свідчить про важливість розуміння сутності економічної безпеки, без якого неможливе ефективне виконання завдань щодо її забезпечення.

На сьогодні не існує законодавчого визначення поняття «економічна безпека», що в свою чергу, стало важелем для запуску механізму з відшукування змісту даного поняття вченими економічних і юридичних наук. Залежно від спрямованості власного дослідження вчені намагаються розкрити сутність економічної безпеки, спираючись на економічні або юридичні категорії. Відсутність законодавчого регламентування економічної безпеки держави та її складових певною мірою компенсує наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку

рівня економічної безпеки України» від 29 жовтня 2013 року №1277. Відповідно до даного нормативного документу економічна безпека – це стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз, забезпечувати високу конкурентоспроможність у світовому економічному середовищі й характеризує здатність національної економіки до сталого та збалансованого зростання. При цьому складовими економічної безпеки визначено виробничу, демографічну, енергетичну, зовнішньоекономічну, інвестиційно-інноваційну, макроекономічну, продовольчу, соціальну, фінансову безпеку [13].

Як вказує О.В. Скорук., у зарубіжній та вітчизняній літературі існує багато підходів до тлумачення поняття економічної безпеки держави за допомогою таких характеристик:

- стійкість та стабільність, протидія внутрішнім і зовнішнім загрозам, під якими розуміємо міцність і надійність зв'язків між усіма елементами економічної системи, стабільність економічного розвитку держави, стійкість до стримування та знешкодження дестабілізуючих загроз факторів;

- економічна незалежність, що характеризує насамперед можливість для будь-якого суб'єкта економічної безпеки самостійно приймати і реалізовувати стратегічні економічні та політичні рішення для розвитку, можливість використовувати національні конкурентні переваги для забезпечення стабільності та розвитку;

- самовідтворення та саморозвиток. Ця характеристика передбачає створення необхідних умов для ведення ефективної економічної політики та розширеного самовідтворення, забезпечення конкурентоспроможності національної економіки на світовій арені;

- національні інтереси. Ця характеристика визначає спроможність національної економіки захищати національні економічні інтереси [24].

Вчені О.М. Бандурка, В.Є. Духов, К.Я. Петрова, І.М. Черняков, які притримуються **першого підходу**, визначають економічну безпеку країни як «здатність її економічної системи протистояти негативному впливу об'єктивних та суб'єктивних чинників для досягнення макроекономічних цілей розвитку на рівні постіндустріальних держав» [14, с. 64].

В.О. Гончарова стверджує, що «економічна безпека — це такий стан національної економіки, при якому зберігається стійкість і здатність до несприятливих умов розвитку внутрішніх і зовнішніх процесів. Авторка переконана: перешкоджаючи впливу різноманітним загрозам, неодмінно можна досягти стійкого рівня економічної безпеки держави» [6,с.18].

А. Равенко притримується подібної думки. З точки зору автора, «економічна безпека — це стан економічної системи, що характеризується стійкістю щодо впливу ендогенних (внутрішніх) та екзогенних (зовнішніх) чинників, які створюють загрозу для суспільства» [18, с. 15].

Науковцями Шлемко В.Т. та І. Бінько було запропоновано наступне визначення даного поняття: «Економічна безпека — це такий стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз і здатний задовольнити потреби особи, суспільства, держави» [28, с. 3].

Такий же підхід у трактуванні поняття «економічна безпека» використовує і В.І. Мунтіян. Він вважає, що під економічною безпекою слід розуміти «загальнонаціональний комплекс заходів, спрямованих на постійний та стабільний розвиток економіки держави, що містить механізм протидії внутрішнім і зовнішнім загрозам» [12, с. 10].

М. Єрмошенко розглядає економічну безпеку як базову відносно поняття «фінансова безпека», визначає її як такий стан економічного механізму країни, який характеризується збалансованістю та стійкістю до негативного впливу внутрішніх та зовнішніх загроз, його здатності забезпечувати на основі реалізації національних інтересів стабільний та ефективний розвиток вітчизняної економіки та соціальної сфери. На його думку, економічна безпека базується на економічній незалежності, стабільності національної економіки, здатності до економічного саморозвитку, високому рівні самодостатності економіки [7, с. 4—12].

До **другої категорії** можна віднести вчених, які вважають що головною ознакою економічної безпеки є економічна незалежність. Наприклад, такі вчені, як А. Степаненко та М. Герасимов зауважують, що економічна безпека — це «такий стан економіки, що забезпечує її зовнішню незалежність і внутрішню стабільність» [25, с. 39].

На думку І. Богданова [3, с. 21], економічна безпека повинна відповідати двом умовам:

— збереженню економічної самостійності країни, її здатності у власних інтересах приймати рішення, які стосуються розвитку господарства;

— можливості збереження вже досягнутого рівня життя населення та здатності його подальшого підвищення.

Науковець В.Г. Андрійчук зауважує, що «економічна безпека — це стан економічної системи, який дозволяє їй розвиватися динамічно, ефективно і вирішувати соціальні завдання та при якому держава має можливість виробляти і втілювати в життя незалежну економічну політику» [2].

В. Кір'янов [10] стверджує, що поняття «економічна безпека» — широке, багатогранне, характеризує стан захищеності економічних інтересів особистості, суспільства і держави від внутрішніх та зовнішніх загроз, який заснований на незалежності, ефективності та конкурентоспроможності країни.

З точки зору дослідників, що використовують **третій підхід**, слід використовувати самовідтворення та саморозвиток як головні характерні ознаки економічної безпеки.

М. Ващекін [5, с. 31—41] вважає, що економічна безпека — це стан, в якому народ може суверенно визначати шляхи та форми свого економічного розвитку.

Такий дослідник, як Я. Жаліло зауважує, що під терміном «економічна безпека» слід розуміти «складну багатофакторну категорія, що характеризує здатність національної економіки до розширеного відтворення з метою задоволення на визначеному рівні потреб і власного населення, і держави, протистояння дестабілізуючій дії чинників, що створюють загрозу стійкому збалансованому розвитку країни; забезпечення кредитоспроможності національної економіки у світовій системі господарювання» [9, с. 143].

На думку Г. Пастернак-Таранущенко, економічна безпека — це стан держави, у відповідності з яким забезпечена можливість створення, розвитку умов для плідного життя та зростання статку його населення, перспективного розвитку в майбутньому [16, с. 51—57].

Г. Козаченко та ін. в загальному уявленні економічну безпеку розуміють як стан країни, в якому народ (через систему державного

управління) може суверенно, без втручання та тиску ззовні, визначати шляхи та форми свого економічного розвитку [8, с. 9].

У четвертому підході при визначенні поняття «економічна безпека» за основу беруться національні інтереси держави та окремих регіонів. На думку В. Сенчагова, «економічна безпека — це такий стан економіки та інститутів влади, за яким забезпечується гарантований захист національних інтересів, соціально направлений розвиток країни загалом, достатній оборонний потенціал навіть за найбільш несприятливих умов розвитку внутрішніх і зовнішніх процесів» [23, с. 99].

За твердженням професора Є. Олейнікова, національна економічна безпека — це стан економіки та інститутів влади, коли забезпечується гарантований захист національних інтересів, гармонійний, соціально направлений розвиток країни в цілому, достатній економічний та оборонний потенціал, навіть за найбільш несприятливих варіантах розвитку внутрішніх та зовнішніх процесів.

В. Богомоллов вважає, що ядром антикризової економічної політики може бути розробка точних індикаторів економічної безпеки, а в широкому розумінні економічна безпека має дві складові:

— інтереси та цілі в рамках кордонів країни, тобто підтримка державного суверенітету;

— місце країни в світовому розподілі праці, світовій торгівлі, міжнародних фінансових та банківських сегментів [4].

Цей поділ не можна вважали чітким та однозначним. Погляди деяких вчених не можливо віднести до якогось конкретного підходу, адже не існує меж у наукових поглядів.

Найбільше вчених (Ф. Рузвельт, В. Рубанов, В. Паньков, В. Богомоллов, І. Бінько, М. Єрмошенко) схиляються до думки, що економічна безпека являє собою стан економіки держави. Ефективність економіки розглядається діалектично: вона водночас виступає результатом і інструментом досягнення соціальних цілей та загальної рівноваги [21; 20; 15; 5; 28; 8].

Ф. Рузвельт, В. Рубанов, Л. Албакін, І. Богданов головним виділяють соціальний чинник (життєдіяльність населення, добробут). Досягнення бажаного стану теж буде можливим, насамперед, за рахунок економічних та адміністративних інструментів [21; 20; 1; 4].

Достатньо велика кількість фахівців, таких як Л. Абалкін, М. Ващекін, І. Богданов, В. Богомолів, Г. Козаченко, інтерпретують економічну безпеку як фактор незалежності та самостійності країни [1; 6; 4; 5; 11].

В. Савін, В. Кір'янов акцентують увагу на складовій поняття "безпека" і розкривають її як захищеність життєвих та економічних інтересів держави від впливу зовнішніх чинників [22; 10].

Інші [4; 16; 11] висувають на перший план ефективність державної влади, виробничої підсистеми [26]. Економічну безпеку розглядають також як складову національної безпеки [21], комплекс заходів із забезпечення розвитку економіки та місця країни в світовому господарстві [4], механізм протидії зовнішнім загрозам та "імунітет" до впливу зовнішніх чинників [15].

Проаналізувавши різні наукові підходи можемо сформуванати власне визначення. Економічна безпека – це стан економіки, що забезпечує достатній рівень соціального, політичного та оборонного існування, невразливість економічних інтересів держави до можливого внутрішнього чи зовнішнього впливу шляхом використання комплексу заходів.

Висновки. Наведений аналіз дозволяє стверджувати, що економічна безпека є однією з найважливіших складових елементів національної безпеки та є засобом захисту національних інтересів. Практичне значення результатів цього дослідження полягає в тому, що уточнено поняття «економічна безпека», що дозволяє у подальшому з урахуванням всіх можливих загроз і проблем розробити ефективну стратегію забезпечення належного рівня економічної безпеки країни, або окремо взятого підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Абалкин Л.И. Выступление на круглом столе Совета Федераций / Л.И. Абалкин // Приоритеты и механизмы экономической политики России в кризисный период. — Москва, 1999. — №8. — С. 32.
2. Андрійчук В.Г. Економічна безпека України: стан, критерії виміру та превентивні заходи її зміцнення / В.Г. Андрійчук // Економіка, фінанси, право. — 2013. — № 6. — С. 12—17.

3. Богданов И.Я. Экономическая безопасность России. Теория и практика / И.Я. Богданов. — М.: ТЕИС, 2001. — С. 21.
4. Богомолов В.А. Экономическая безопасность: Учебн. пособ./ В.А. Богомолов. — М.: ЮНИТИ, 2006. — 303 с.
5. Ващекин Н.П. Безопасность предпринимательской деятельности: учебн. пособ. / Н.П. Ващекин, М.И. Дзлийев, А.Д. Урсул // Москов. гос. институт коммерции НИИ устойчивого развития и безопасности. — 2-е изд. дополн. и переработ. — М.: ЗАО Изд-во "Экономика", 2002. — 334 с.
6. Гончарова В.О. Вплив тіньової економіки на економічну безпеку держави: монографія / В.О. Гончарова. — Х.: ХНУ, 2001. — 195 с.
7. Ермошенко Н.Н. Определение угрозы национальным интересам в финансово-кредитной сфере / Н.Н. Ермошенко // Экономика Украины. — 1999. — № 1. — С. 4-12.
8. Экономическая безопасность предприятия: сущность и механизм обеспечения: монография / А. В. Козаченко, В.П. Пономарев, А.Н. Ляшенко — К.: Либра, 2003. — 280 с.
9. Жаліло Я.А. Стратегія національної безпеки України в контексті досвіду світової спільноти / Я.А. Жаліло. — К.: Сатсанга, 2001. — 224 с.
10. Кирьянов В. Ничто не действует так эффективно, как наказание рублем / В. Кирьянов // Газета "Сегодня". — 2005. — 26 января.
11. Конституція України від 28 червня 1996 // Відомості Верховної Ради України. - 1996. - №30 - ст. 142
12. Мунтіян В.І. Економічна безпека України / В.І. Мунтіян. — К.: КВШ, 1998. — 462 с.
13. Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» від 29.09.2013 р. №1277. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13/>.
14. Основи економічної безпеки: підручник / О.М.Бандурка, В.Є. Духов, К.Я. Петрова, І.М. Чернков — Харків: НУВС, 2003. — 236 с.
15. Паньков В. Экономическая безопасность: мирохозяйственный и внутренний аспект / В. Паньков // Внешнеэкономические связи. — 1992. — №8. — С. 5-18.
16. Пастернак-Таранущенко Г.А. Экономическая и национальная безопасность Украины / Г.А. Пастернак-Таранущенко // Экономика Украины. — 1994. — № 2. — С. 51—57.
17. Поважний С.Ф. Державне управління національною економікою в умовах глобалізації / С.Ф. Поважний, Г.О. Єпішенкова, А.А. Нікітіна // Збірник наукових

- праць Донецького державного університету управління. Серія "Державне управління". — 2010. — № 151. — С. 3—14.
18. Ревенко А. Проблеми формування національної економічної безпеки України / А. Ревенко // Економіка України. — 1993. — № 11. — С. 15—21.
 19. Резник О.Н. Экономическая безопасность как составляющая национальной безопасности Украины, которая охраняет финансовую систему Украины / О.Н. Резник // *Legeasiviata* (Закон и жизнь (Молдова)). — 2016. — № 11/2 (299). — С. 92-95
 20. Рубанов В.В. Безопасность — лозунги, теория и политическая практика / В.В. Рубанов // РЭЖ. — 1991. — № 17. — С. 31—41.
 21. Рузвельт Ф.Д. Беседы у камина / Ф.Д. Рузвельт. — М.: ИТРК, 2003. — 408 с.
 22. Савин В.А. Некоторые аспекты экономической безопасности России / В.А. Савин // *Международный бизнес России*. — 1995. — № 9. — С. 14.
 23. Сенчагов В. О сущности и основах стратегии экономической безопасности России / В. Сенчагов // *Вопросы экономики*. — 1995. — № 1. — С. 97—106.
 24. Скорук О. В. Економічна безпека держави: сутність, складові елементи та проблеми забезпечення / О. В. Скорук // *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. - 2016. - №6(3). - С. 39-42.
 25. Степаненко А. Оцінка економічної безпеки України та її регіонів / А. Степаненко, М. Герасимов // *Регіональна економіка*. — 2002. — № 2. — С. 39—54.
 26. Тамбовцев В.Л. Экономическая безопасность хозяйственных систем: структура, проблемы / В.Л. Тамбовцев // *Вестник МГУ. Сер. 6. Экономика*. — 1995. №3. — С. 3.
 27. Третяк В. В. Економічна безпека: сутність та умови формування / В. В. Третяк, Т. М. Гордієнко // *Економіка та держава*. — 2010. — №1. — С. 6—8.
 28. Шлемко В.Т. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення: монографія / В.Т. Шлемко, І.Ф. Бінько. — К.: НІСД, 1997. — 144 с.

REFERENCES:

1. Abalkin, L.I. (1999). Vystuplenie na kruglom stole Soveta Federacij [Speech at the round table of the Council of Federations]. *Prioritety i mehanizmy ekonomicheskoy politiki Rossii v krizisnyj pereiod - Priorities and mechanisms of Russia's economic policy during the crisis period*, 8, 32 [in Russian]
2. Andriichuk, V.H. (2013) Ekonomichna bezpeka Ukrainy: stan, kryterii vymiru ta preventyvni zakhody yii zmitsnennia [Economic security of Ukraine: state, measurement

- criteria and preventive measures to strengthen it]. *Ekonomika, finansy, pravo.s period - Economics, finance, law*, 6, 12-17 [in Ukrainian].
3. Bogdanov, I.Ya. (2001) *Ekonomicheskaya bezopasnost Rossii. Teoriya i praktika [Economic security of Russia. Theory and practice]*. M. : TEIS [in Russian].
 4. Bogomolov, V.A. (2006) *Ekonomicheskaya bezopasnost: Uchebn. posob. [Economic Security: A Study Guide]*. M.: YuNITI [in Russian].
 5. Vashekin, N.P., Dzljev, M.I., Ursul, A.D. (2002) *Bezopasnost predprinimatelskoj deyatel'nosti: uchebn. posob. [Business Security: A Tutorial]*. *Moskov. gos. institut kommercii NII ustojchivogo razvitiya i bezopasnosti - Moscow State Institute of Commerce Research Institute for Sustainable Development and Security*. M.: ZAO "Ekonomika" [in Russian].
 6. Honcharova, V.O. (2001) *Vplyv tinovoi ekonomiky na ekonomichnu bezpeku derzhavy: monohrafiia [Impact of the shadow economy on the economic security of the state: a monograph]*. Kharkiv.: KhNU [in Ukrainian].
 7. Ermoshenko, N.N. (1999) *Opreделение ugrozy nacionalnym interesam v finansovokreditnoj sfere [Identification of threats to national interests in the financial and credit sector]*. *Ekonomika Ukrainy — Ukrainian economy*, 1, 4-12 [in Russian].
 8. Kozachenko, A. V., Ponomarev, V.P., Lyashenko A.N. (2003) *Ekonomicheskaya bezopasnost predpriyatiya: sushnost i mehanizm obespecheniya: monografiya [The economic security of the enterprise: the nature and mechanism of support: monograph]*. Kyiv: Libra [in Russian].
 9. Zhalilo, Ya.A. (2001) *Stratehiia natsionalnoi bezpeky Ukrainy v konteksti dosvidu svitovoi spilnoty [Ukraine's national security strategy in the context of the experience of the world community]*. Kyiv: Satsanha [in Ukrainian].
 10. Kiryanov, V. (2005) *Nichto ne dejstvuet tak effektivno, kak nakazanie rublem [Nothing is more effective than punishment in rubles]*. *Gazeta "Segodnya" — Newspaper "Segodnya"*, 26 January [in Russian].
 11. Konstitutsiia Ukrainy [The Constitution of Ukraine]. (1996, June 28) *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*, 30, 142 [in Ukrainian].
 12. Muntian, V.I. (1998) *Ekonomichna bezpeka Ukrainy [Economic security of Ukraine]*. K.: KVSh [in Ukrainian].
 13. Nakaz Ministerstva ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrainy «Pro zatverdzhennia Metodychnykh rekomendatsii shchodo rozrakhunku rivnia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy» vid 29.09.2013 r. №1277 [Order of the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine "On approval of the Methodological Recommendations for the

- calculation of the level of economic security of Ukraine" of September 29, 2013 №1277]. (n.d.). *cct.com.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13>.
14. Bandurka, O.M., Dukhov, V.Ie., Petrova, K.Ia., Chernkov, I.M. (2003) *Osnovy ekonomichnoi bezpeky: pidruchnyk [Basics of economic security: a textbook]*. Kharkiv: NUVS [in Ukrainian].
 15. Pankov, V. (1992) Ekonomicheskaya bezopasnost: mirohozyajstvennyj i vnutrennij aspekt [Economic Security: World Economic and Domestic Aspects]. *Vneshneekonomicheskie svyazi. — Foreign economic relations*, 8, 5-18 [in Russian].
 16. Pasternak-Taranushenko, G.A. (1994) Ekonomicheskaya i nacionalnaya bezopasnost Ukrainy [Economic and national security of Ukraine]. *Ekonomika Ukrainy — Ukrainian economy*, 2, 51—57 [in Russian].
 17. Povazhnyi, S.F., Yepishenkova, H.O., Nikitina, A.A. (2010) Derzhavne upravlinnia natsionalnoiu ekonomikoju v umovakh hlobalizatsii [Public administration of the national economy in the conditions of globalization]. *Zbirnyk naukovykh prats Donetskoho derzhavnoho universytetu upravlinnia. Serii "Derzhavne upravlinnia" — Collection of scientific works of Donetsk State University of Management. Public Administration Series*, 151, 3-14 [in Ukrainian].
 18. Revenko, A. (1993) Problemy formuvannia natsionalnoi ekonomichnoi bezpeky Ukrainy [Problems of formation of national economic security of Ukraine]. *Ekonomika Ukrainy — Ukraine economy*, 11, 15—21 [in Ukrainian].
 19. Reznik, O.N. (2016) Ekonomicheskaya bezopasnost kak sostavlyayushaya nacionalnoj bezopasnosti Ukrainy, kotoraya ohranyaet finansovuyu sistemu Ukrainy [Economic security as a component of the national security of Ukraine, which protects the financial system of Ukraine]. *Legeasiviata (Zakon i zhizn (Moldova)). — Law and life*, 11/2 (299), 92-95 [in Russian].
 20. Rubanov, V.V. (1991) Bezopasnost — lozungi, teoriya i politicheskaya praktika [Security - slogans, theory and political practice]. *REZh.*, 17, 31—41 [in Russian].
 21. Ruzvelt, F.D. (2003) *Besedy u kamina [Conversations by the fireplace]*. M.: ITRK [in Russian].
 22. Savin, V.A. (1995) Nekotorye aspekty ekonomicheskoy bezopasnosti Rossii [Some aspects of Russia's economic security]. *Mezhdunarodnyj biznes Rossii — International business of Russia*, 9, 14 [in Russian].
 23. Senchagov, V. (1995) O sushnosti i osnovah strategii ekonomicheskoy bezopasnosti Rossii [On the essence and foundations of the strategy of economic security of Russia]. *Voprosy ekonomiki — Economic issues*, 1, 97—106 [in Russian].

24. Skoruk, O. V. (2016) Ekonomichna bezpeka derzhavy: sutnist, skladovi elementy ta problemy zabezpechennia [Economic security of the state: the nature, components and problems of security]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriiia : Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo - Scientific Bulletin of Uzhgorod National University. Series: International Economic Relations and the World Economy*, 6(3), 39-42 [in Ukrainian].
25. Stepanenko, A. (2002) Otsinka ekonomichnoi bezpeky Ukrainy ta yii rehioniv [Assessment of economic security of Ukraine and its regions]. *Rehionalna ekonomika — Regional economy*, 2, 39—54 [in Ukrainian].
26. Tambovcev, V.L. (1995) Ekonomicheskaya bezopasnost hozyajstvennykh sistem: struktura, problemy [Economic security of business systems: structure, problems]. *Vestnik MGU. Ser. 6. Ekonomika — Bulletin of Moscow State University. Series 6. Economics.*, 3, 3 [in Russian].
27. Tretiak, V.V., Hordiienko T.M. (2010) Ekonomichna bezpeka: sutnist ta umovy formuvannia [Economic security: the nature and conditions of formation]. *Ekonomika ta derzhava – Economy and the state*, 1, 6–8 [in Ukrainian].
28. Shlemko, V.T., Binko I. F. (1997) *Ekonomichna bezpeka Ukrainy: sutnist i napriamky zabezpechennia: monohrafiia [Economic Security of Ukraine: Essence and Directions of Supply: Monograph]*. Kyiv.: NISD [in Ukrainian].